

Muziek na de stilte

Een herstelplan voor de instrumentale amateurmuzieksector na corona

Introductie en doelstelling

Het doel van dit herstelplan is door het Fonds Cultuurparticipatie als volgt geformuleerd:

‘Het ondersteunen van de herstart en het weer vitaler maken van amateurkunstgroepen en actieve cultuurparticipatie’. Dit zogenoemde *richtinggevend document* zal zes thema’s¹ centraal stellen die alle kort worden uitgewerkt. Deze thema’s zijn uitgewerkt aan de hand van een serie interviews en bestaande onderzoeken, waaronder de tussenrapportage van het onderzoek naar de *‘ontwikkelingen en toerusting van dirigenten’* (2022), uitgevoerd namens het Expertisenetwerk Amateurmuziek Nederland (EAN), het BMC rapport over de revitalisering van de cultuursector en de LKCA verenigingsmonitor 2021.

Naast deze thema’s zijn er twee thema’s uit alle gesprekken naar voren gekomen die dit onderzoek expliciet wil noemen. Het eerste betreft de ongelijkheid tussen verschillende regio’s in Nederland en het tweede betreft de manier waarop de sector is georganiseerd en gecoördineerd. Daarmee komt het totaal aantal thema’s van dit *richtinggevend document* op 8, die hieronder verder uitgewerkt zullen worden.

1. Het gelijktrekken van het speelveld tussen de gebieden waar ondersteuning is en gebieden waar dit niet is.

Niet elke muziekvereniging krijgt dezelfde ondersteuning en daarmee niet elke muzikant dezelfde kans om muziek te maken. De geografische locatie van een vereniging is van grote invloed op de hoeveelheid ondersteuning die een vereniging kan krijgen. Ook de positie van een individuele gemeente en het lokale cultuurbeleid is hiervoor zeer bepalend. De financiering van amateurcultuur loopt voor een groot deel ook via de provincie en gemeente. Dit ondersteuningsveld zal gelijkgetrokken moeten worden om de positie van muziekverenigingen (uiteindelijk) door het hele land te versterken.

Aanbevelingen:

- Investeren in en aanjagen van (regionale) ondersteuning, specifiek in regio’s waar er nog geen regionale organisatie is voor amateur cultuurparticipatie.
- Aankaarten en agenderen van dit onderscheid op lokaal, regionaal en landelijk niveau.
- Kennisdeling en samenwerking stimuleren tussen regionale ondersteuningsorganisaties mét ondersteuning voor amateurcultuur en ondersteuningsorganisaties zonder ondersteuning voor amateurcultuur.
- Invullen van witte vlekken in de ondersteuningsstructuur.
- Agenderen bij gemeente van hun rol in het ondersteunen en faciliteren van muziekverenigingen.

¹ De zes thema’s betreffen: 1) Imago, identiteit en zichtbaarheid. 2) Herstel amateurkunstgroepen artistiek inhoudelijk. 3) Versterken en herstel van organisatorische kwaliteit. 4) Versterken professionals en kader. 5) Diversiteit en Inclusie. 6) Verbinding, ontmoeting en samenwerking.

2. Het versterken van de organisatiestructuur van de sector.

Er moet meer coördinatie en kennisdeling komen tussen verschillende (landelijke, regionale én lokale) culturele instellingen. Of het nu gaat over het imago van de sector, 'lobby richting overheden' of het coördineren van verenigingsondersteuning, het is het effectiefst als de verschillende spelers in de sector het samen – of op zijn minst gecoördineerd - oppakken.

Daarnaast ontbreekt het aan een gemeenschappelijke visie hoe de sector zich dient te ontwikkelen en de uitdagingen van de 21^{ste} eeuw aan moet gaan. *Wat is onze droom voor de toekomst?* De sector, specifiek het EAN, moet haar visie en missie helder hebben en haar bestuurskracht verbeteren. Zoals een respondent het metaforisch verwoordde: *'Van een slager verwacht ik niet dat die bezig is met de maatschappelijke trend van meer vegetarisch eten, maar van de brancheorganisatie van slaggers verwacht ik wel dat ze over deze trend nadenken.'* Met andere woorden: van een orkest verwachten we niet dat ze nadenken over trends als individualisering of de verandering van een top-down naar bottom-up samenleving. Maar van de brancheorganisaties mogen we wél verwachten dat ze nadenken over de toekomst van onze sector.

Hierom gaan we:

- Actief investeren in samenwerkingsverbanden tussen de verschillende regionale cultuurinstellingen. Hiervoor is al een kick-off activiteit op 28 juni in Nijmegen geweest waar acht organisaties bij aansloten. Het is onze ambitie om komend jaar dit netwerk te vergroten naar alle Raad van 12² instellingen.
- Het EAN, indien mogelijk, beleidsinhoudelijk ondersteunen om tot een gezamenlijke visie voor de sector te komen.

3. Imago, identiteit en zichtbaarheid

Het is de kunst om de diversiteit van de sector te laten zien, niet enkel de clichés. Dit geldt zowel voor de 'publieke opinie' als voor het imago en de positie richting politiek en diverse overheden. Hiervoor is het verhaal en de visie op de sector waar het binnen het thema *versterken van de organisatiestructuur* over ging essentieel.

Concreet betekent dit een aantal dingen:

- We gaan werken aan een sector-brede PR-strategie om het imago van samen muziek maken te versterken. Hierbij nemen we ook de groeiende zorgen rondom eenzaamheid, het gebrek aan sociale cohesie in de samenleving en het belang van mentale gezondheid mee, waar onze muziek- én verenigingscultuur potentieel een mooi antwoord op zijn.
 - a. Voor deze strategie zoeken we ook inspiratie én een frisse blik bij andere sectoren.
- Het versterken van de professional in de sector. Er werken ruim 20.000 kunstprofessionals in Nederland, die zijn uiteindelijk hét uithangbord van onze sector en de amateurcultuursector in het algemeen. Omgekeerd is de amateursector de kweekvijvers voor (toekomstige) professionals en de toestroom naar conservatoria. Zie ook punt 6.
- Investeren in een lobby / campagne voor het belang van goed, betaalbaar en toegankelijk muziekonderwijs. Muziek is een relatief dure hobby in vergelijking met andere vrijetijdsactiviteiten, terwijl het wel zeer goed is voor de algemene ontwikkeling van kinderen en volwassenen.

² <https://raadvantwaalf.nl/>

4. Versterken en herstel artistieke inhoud bij amateurkunstgroepen

Verrassend genoeg is dit een onderwerp dat niet uitgebreid aan bod kwam in gesprekken met respondenten, noch in de vele gesprekken die we als corona-ondersteuners met orkesten hebben gehad. De meeste orkesten hebben zeker klappen gehad, maar het feit dat men weer muziek mag maken voert de boventoon. De sociale dimensie is minstens zo belangrijk gebleken als de artistieke kwaliteit. Een respondent omschreef het als: *'Het doel is verenigen, het middel muziek maken en het resultaat is klank/muziek.'*

De vraag die wel werd gesteld is in hoeverre we de 'kwaliteit' bij verenigingen wel juist meten. Op concoursen, onze meetmomenten, draait het om de artistieke (piek) prestatie, het liefst op een zo hoog mogelijk niveau. Er zijn steeds meer verenigingen die hun prioriteit leggen bij het geven van mooie, vaak creatieve, concerten en/of de sociale functie van de vereniging meer centraal stellen. De vraag die werd gesteld is of het niet veel meer gaat om goed doen wat je doet, ongeacht je (muzikale) niveau? Daarom zullen we het komend jaar deze discussie proberen aan te wakkeren, zowel binnen de KNMO als in de gehele sector. We gaan in overleg met andere partijen en professionals in de sector bekijken of we een nieuwe manier van 'kwaliteit meten' kunnen ontwikkelen³.

5. Versterken en herstel van organisatorische kwaliteiten

Dit punt is een essentieel onderdeel voor niet alleen het herstel, maar bovenal de toekomstbestendigheid van onze sector. Door actief in te zetten op verenigingsondersteuning kunnen we onze brede basis versterken, daar profiteert uiteindelijk de gehele sector weer van. Een speciale focus ligt hierbij op visieontwikkeling, wat ook de kern is van ondersteuningsprogramma's als Back2Basics (KNVB) en de Rabobank trajecten. Hiervoor gaan we het komend jaar:

- Het (pilot) ondersteuningsprogramma voor muziekverenigingen van de KNMO continueren en uitbreiden, in overleg met het EAN.
- Een structuur opzetten om ervaringen te delen en samen te werken op het gebied van verenigingsondersteuning. Dit doen we onder andere door samen op te trekken met het LKCA in het opstellen van een trainerspoule, een regelmatige bijeenkomst van de regionale cultuurorganisaties rondom verenigingsondersteuning te faciliteren én samen met regionale cultuurorganisaties ondersteuningsprogramma's aan te bieden.
 - a. Deze samenwerking dient te voorkomen dat alle regionale organisaties onafhankelijk van elkaar ondersteuningsprogramma's gaan ontwikkelen van de nieuwe steungelden.
 - b. We volgen nauwlettend de ontwikkelingen rondom de geplande vouchers voor muziekverenigingen en spelen hierop in zodra er meer duidelijk is.
- De mogelijkheid onderzoeken om een training voor ondersteuners in de cultuursector (weer) op te starten. Bij voorkeur in samenwerking met andere partijen als het LKCA en Koornetwerk Nederland.
- De samenwerking zoeken met andere domeinen en disciplines, zoals maatschappelijk werkers, jongerenwerkers, communicatie- en marketingexperts en adviesbureaus om te leren van de expertise van anderen.

³ Zo kijkt het WMC in hun hoogste divisies al naar de 'totaalbeleving', zonder verplicht werk, en bestaat er ook al enkele jaren de optie voor een 'concours aan huis' vanuit de KNMO.

6. Versterken van professionals in de sector

Parallel aan dit herstelplan loopt een onderzoek naar de *toerusting en ontwikkeling van de dirigent*, vanuit het EAN. Dirigenten (en instructeurs) zijn naast de muziekdocent de belangrijkste groep professionals in onze sector. Het komend jaar zullen we de uitkomsten en aanbevelingen uit dit onderzoek meenemen in onze plannen.

De rol van de professionals in onze sector (docent / dirigent) is een bijzondere, ze zijn over het algemeen de enige betaalde kracht(en) binnen een vereniging. Veel professionals werken vanuit hun passie voor muziek, maar tegelijkertijd is het óók hun beroep en hebben zij daarvoor een (HBO / master) vakstudie gevolgd. Ze dragen niet alleen de inhoudelijke bagage aan maar zijn ook beeldbepalend door hun (pedagogische / didactische) aanpak en daarmee motiverend en sfeerbepalend. Bovendien zijn ze op veel terreinen een vraagbaak voor de bestuurders van de vereniging. Als we die vele professionals kunnen versterken, zowel in hun arbeidspositie als in hun rol, dan geeft dit een enorme impuls aan onze sector.

Daarom willen we, mede naar aanleiding van het rapport van het EAN, nog een aantal stappen zetten dit jaar:

- Samen met de Bond van Orkest-dirigenten en Instructeurs, het LKCA, de conservatoria, Cultuurconnectie en andere beroep-gerelateerde organisaties en opleidingen een werkgroep opzetten hoe we de uitkomsten en aanbevelingen van het onderzoek kunnen laten doorwerken.
- In de al eerder genoemde lobby voor goed en toegankelijk muziekonderwijs (via scholen, via muzieklessen individueel en in groepen, en muzieklessen via de muziekverenigingen) ook de positie van de (ZZP) docent naar voren laten komen.
- Een plan (bijvoorbeeld een campagne) opzetten, samen met o.a. de Bond van Orkest-dirigenten en Instructeurs, om het vak dirigent te promoten en de terugloop van en het tekort aan dirigenten aan te kaarten/pakken.

7. Diversiteit en Inclusie

Diversiteit en Inclusie zijn ingewikkelde onderwerpen in de amateur muzieksector. Alhoewel er de afgelopen jaren een grote trend in de cultuursector is de geweest om deze onderwerpen op de agenda te krijgen gebeurt dat in deze sector slechts mondjesmaat, vaak aangemoedigd door aanvullende subsidie-eisen.

Echter zijn er wel goede voorbeelden. Zeker op het gebied van inclusie zijn er een aantal verenigingen met een 'G-Orkest' voor mensen met een beperking en zijn er verenigingen die zo nu en dan werken met cross-overs met andere stromingen. Bijvoorbeeld met toneel, zang en dans maar ook met andere (muziek) culturen zoals de Caribische Brassbands.

Voor komend jaar willen we deze goede voorbeelden verder verspreiden en verenigingen met succesvolle projecten koppelen aan orkesten met soortgelijke ambities. Diversiteit dient een lokaal issue te zijn om een te grote top-down sturing te voorkomen. Door lokaal aan te haken bij initiatieven kunnen we langzaam onze sector stapje voor stapje inclusiever en diverser maken. Ook onderzoeken we de mogelijkheid om het voorbeeld van de KNVB (commissie Mijnsma) te volgen en een commissie op te richten om diversiteit en inclusie in onze sector te agenderen.

Als laatste starten we een initiatief voor de verjonging van onze sector; Jong KNMO. Hierbij geven we jongeren een platform om initiatieven op te zetten én de KNMO gevraagd en ongevraagd te adviseren.

8. Verbinding, ontmoeting en samenwerking

In de vorige categorieën kwamen deze onderwerpen al vrij uitgebreid aan bod. Variërend van kennisdeling en samenwerken binnen de eigen sector en met andere cultuurorganisaties tot het verbinden van verschillende mensen en culturen in bepaalde orkestvormen.

Centraal blijft echter het gegeven dat onze sector vaak naar binnen is gekeerd, zowel in haar discussies als in de uitvoeringen van orkesten (veelal voor 'eigen publiek'). Het is een uitdaging om als sector weer meer de verbinding met de rest van de maatschappij te zoeken en haar meerwaarde te laten zien aan zowel het grote publiek als aan de politiek/overheid. Hierbij is het van belang om niet te vernieuwen om het vernieuwen maar zowel te vernieuwen als onze sterke kanten, tradities en geschiedenis uit te dragen.

Tot slot

De coronacrisis heeft de afgelopen twee jaar veel mensen in Nederland een verplicht moment van bezinning gegeven. Natuurlijk heeft de crisis voor velen een vreselijke impact op hun leven gehad, maar er zijn ook veel mensen die zich door de verplichte rust konden afvragen wat ze nu werkelijk willen: *“Heb ik het niet te druk gehad de afgelopen jaren”*. Een ontwikkeling waarvan we nog moeten afwachten hoeveel impact die op onze sector gaat hebben.

Corona was vooral een katalysator van de bestaande problematiek in onze sector. Verenigingen die op het randje van doorgaan of stoppen balanceerden, vielen om. Het liet zien dat we op sommige punten een verouderde sector zijn, met betrekkelijk weinig vernieuwing. Want alhoewel er natuurlijk vernieuwende trends en ontwikkelingen zijn geweest, zijn die aan het gemiddelde orkest voorbij gegaan.

Dit is goed zichtbaar in het karakter van onze sector, van oudsher nog vaak traditioneel, hiërarchisch en competitief terwijl in de huidige tijdsgeest waarden als gelijkwaardigheid, inclusiviteit en inspraak populair zijn. Anders verwoord: de sector is vanuit het verleden nog steeds top-down, de maatschappij is echter steeds meer bottom-up geworden.

Maar corona liet ook zien wat er goed gaat in onze sector: onze saamhorigheid en creativiteit! Orkesten gingen massaal onlineactiviteiten organiseren om toch bij elkaar te kunnen komen, er kwamen wandelbuddies en jongere leden gingen oudere leden helpen zich online te kunnen redden. Menig orkest waagde zich (al dan niet succesvol) aan het technisch uitdagende Jamulus om fatsoenlijk online te kunnen repeteren. Het laat ook de kracht en potentie van onze sector zien: samen kijken wat wél mogelijk is.

Daarom voelt spreken over een herstelplan van / voor de sector dubbel. Corona was misschien eerder een wake-up call dat onze sector kwetsbaar is, dan een immanent probleem. Vernieuwing, zowel artistiek als organisatorisch en bestuurlijk, is wenselijk om de sector vol goede moed de 21^{ste} eeuw in te sturen. Dit document mag dan ook gelezen worden als een aanzet tot die vernieuwing, zeker geen eindpunt. Vernieuwing kan en mag niet van één rapport komen, maar moet van ons allen, breed gedragen, komen. De toekomst van onze sector is van ons allemaal.

Dat we nog lang met zijn allen muziek mogen maken.

Luuk Mevis
Juli 2022